

ТАҚРИЗ

ба рисолаи номзиди Ҷӯраев Хайём Акрамович дар мавзӯи «Таҳлили сохторӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва муқоисавӣ. - Душанбе, 2019. – 152 с.

Пеш аз ҳама бояд зикр намоям, ки мавзӯи таҳқиқот яке аз мавзӯҳои мубрам, хеле доманадор ва баҳснок дар забоншиносӣ маҳсуб меёбад. Аз як тараф, агар дар забони тоҷикӣ ҳануз баъзе мушкилиҳо норӯшан бошанд, аз тарафи дигар, мусаллам аст, ки муқоисаи он бо забонҳои дигар, махсусан забони англисӣ тавачҷӯҳи хосаро талаб менамояд.

То ҷое маълум аст, оид ба истилоҳ ва истилоҳшиносӣ дар забони тоҷикӣ таҳқиқотҳои гуногун гузаронида шудаанд, аммо дар мавзӯи интиҳобшуда, ҳануз таҳқиқоти мушаххаси алоҳида қарор нагирифтааст. Сарчашмаҳои гуногуне, ки дар забоншиносӣ аз тарафи забоншиносон пешниҳод гардидаанд, наметавонанд пурра дархурди масъала бошанд. Аз ин рӯ, ба назари мо омӯзиш ва таҳқиқи истилоҳоти адабиётшиносӣ ба таври муқоисавӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавонад, ки дар ҳалли бисёр мушкилиҳо дар ин самт кумак расонад.

Таҳқиқи истилоҳоти адабиётшиносӣ ба қатори масъалаҳои дохил мешавад, ки баҳсҳо дар атрофи он гуногунанд, зеро истилоҳот самтҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоиро дар бар мегирад. Ҳалли ин масъала на фақат барои забоншиносии муқоисавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, балки дар маҷмӯъ барои забоншиносии муқоисавӣ мубрам мебошад. Муайян кардани умумият ва тафовути маъноии истилоҳоти соҳаи мазкур имконият медиҳад, ки доир ба сохтор, маъно ва тарзи истифодабарии онҳо дар забонҳои муқоисашаванда ба хулосаи илмии амиқ биёем.

Бояд таъкид намуд, ки барои иҷрои ҳадафҳо ва вазифаҳои асосии банақшагирифташуда, муаллифи рисола аз усулҳои гуногун истифода намуда, дар ин раванд аз усули муқоисавӣ ва типологии таҳқиқот дар забоншиносӣ бештар тавачҷӯҳ намудааст. Илова бар ин, истифодаи

усулҳои таҳлили маъноӣ, лексикӣ ва дигар усулҳои мубрами таҳлил то ҳолати натиҷаи таҳқиқотро самаранок намудааст.

Ҳангоми таҳлилу баррасӣ муаллифи рисола ҳамчун маъхаз аз сарчашмаҳои гуногун ба монанди “Ғиёс-ул-луғот”, “Фарҳанги ҷаҳонگیرӣ”, “Фарҳанги истилоҳоти адабиётшиносӣ”, Фарҳанги Рашидӣ” ва дигар фарҳангҳои мубрам, ки бевосита ба таҳлил ва таҳқиқи истилоҳоти адабиётшиносӣ метавонанд ҳиссагузор бошанд, сару қор гирифтааст.

Дар рисола андешаҳои забоншиносони машҳури ҳам хориҷӣ ва ҳам ватанӣ аз зумраи А. Реформатский, В.В. Виноградов, И.Н. Апресян, М. Тоҷиев, Д. Саймуддинов, М. Қосимова, М. Султон, П. Нуоров, С. Назарзода ва дигарон зеро омӯзиш қарор гирифта, барои пурратар ва қавитар намудани таҳқиқи пурраи истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои муқоисашаванда мусоидат намудаанд.

Мусаллам аст, ки маводи таҳқиқот ҳангоми таҳлили муқоисавӣ ва типологӣ забонҳои дигар, ҳангоми таҳия ва навиштани дастурҳои таълимӣ барои мактабҳои олӣ, ҳангоми таҳияи курсҳои амалии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ истифода шаванд, ки ин амал аҳамияти амалии таҳқиқотро нишон медиҳад. Бояд зикр намоем, ки рисолаи мазкур метавонад ҳамчун сарчашмаи муҳим ва мушаххаси маълумоти омӯзишии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои муқоисашаванда бошад ва дар тақвияти таълими он мусоидат намояд.

Ҳамин тариқ, дар рисола масоили асосии ба дифоъ пешниҳодшуда, ки навгонии илмӣ ва хусусиятҳои асосии фарқкунандаи онро инъикос мекунанд, пешниҳод шудаанд. Хулосаҳои асосӣ ва натиҷаҳои рисола дар маҷаллаҳои гуногуни илмӣ нашршуда, дар конференсу нишастҳои илмӣ мавриди пешниҳод ва баррасӣ қарор гирифтаанд.

Рисолаи номзадӣ аз муқаддима, се боб, хулоса, феҳристи адабиёти истифодашуда ва замима иборат аст.

Дар муқаддима муаллифи рисола муҳимияти мавзӯ, мақсаду ҳадафҳои таҳқиқ, навигарии илмӣ, аҳамияти назарӣ амалӣ, манбаҳои

таҳқиқ, дараҷаи омӯзиш, асосҳои назариявӣ ва усули таҳқиқ, нуктаҳои асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, татбиқи натиҷаҳои диссертатсия ва сохтори онро мушаххасан баён кардааст.

Боби якуми рисола, ки «Асосҳои назариявии таҳқиқи истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забоншиносӣ» номгузорӣ шудааст, масъалаҳои заминаҳои назарии омӯзиш ва таҳқиқи истилоҳоти адабиётшиносӣ, хусусиятҳои фарқкунандаи онҳо, ҳолати муосир ва мушкилоти асосии таҳқиқоти истилоҳоти адабиётшиносиро ба таври муқоиса мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллифи рисола дар заминаи маводҳои омӯхташуда ва далелҳои мушаххас андешаҳои илмӣ асоснокшударо пешниҳод намудааст.

Боби дуюми рисола «Таснифот ва таҳлили сохтори истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» ном дошта, ба таҳқиқи таҳлили хусусиятҳои сохтори истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шудааст. Дар он муаллифи рисола аз нигоҳи муқоисавӣ хусусиятҳои сохторӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносиро мавриди таҳлил қарор додааст. Муаллиф дар он хусусиятҳои фарқкунандаи истилоҳоти адабиётшиносиро пешниҳод намуда, тафовути онҳоро ҳангоми истифода бештар мавриди таҳқиқ қарор додааст. Ин амал барои пурра ва дақиқ таҳлил намудани истилоҳоти номбурда дар ҳарду забон мусоидат намудааст.

Боби сеюми рисола «Таҳлили луғавӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» ном дорад. Дар ин боб муаллиф ба масъалаҳои таҳлили сермаъноӣ, омонимия, муродифият ва иқтибосҳо бештар тавачҷӯх намуда, дар заминаи маводи омӯхташуда андешаҳои илмӣ асоснокшударо бо далелҳои мушаххас пешниҳод намудааст.

Аз ин рӯ, муаллифи рисола бо истифода аз сарчашмаҳои гуногуни илмӣ, истифодаи адабиёти зарурӣ тавонистааст таҳқиқоти арзишмандеро дар самти омӯзиши истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба итмом расонад. Дар рисола хусусиятҳои гуногун, паҳлӯҳои

фарқкунандаи истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо истифода аз шарҳу тавзеҳи фарҳангҳои гуногуни дузабони ва сезабонаи тоҷикиву англисӣ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор гирифтаанд, ки ин амал тавонистааст дар муайян ва дақиқ намудани хусусиятҳои умумӣ ва фарқкунандаи истилоҳоти адабиётшиносӣ мусоидат намояд. Мушоҳида мешавад, ки муаллифи рисола бештар ба паҳлӯҳои ҳануз омӯхтанашудаи истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ тавачҷӯх намудааст ва ин амал самаранокии корро низ таъмин намудааст.

Дар хулоса муҳимтарин бардоштҳои муаллифи рисола зикр гардидаанд.

Ҷӯраев Х. дар раванди таҳлил ва таҳқиқ тамоми андешаҳои худро бо далелҳои илмӣ асоснок намудааст ва дар ин раванд ба осори муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ таъя намуда, назари худро доир ба нуктаҳои гуногуни баҳснок дар самти омӯзиши истилоҳоти адабиётшиносӣ асоснок менамояд.

Мавриди таъкид аст, ки ҷанбаи илмӣ рисола қавӣ буда, муаллиф барои таълифи пажӯҳиши мазкур аз осори таҳқиқии зиёди муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ истифода кардааст.

Мушоҳида мешавад, ки рисола бо забони хуби илмӣ навишта шудааст ва доираи васеи истифодаи адабиёти гуногун аз он шаҳодат медиҳад, ки муаллиф атрофи таҳлил ва тадқиқи мавзӯӣ ҷиддан муносибат намуда, маводи омӯхташударо самаранок мавриди истифода ва баррасӣ қарор додааст.

Дар рисола муаллиф нуктаҳои муҳими таҳлили мавзӯро дар ҷадвалҳо нишон додааст, ки ин амал барои дарки амиқи масъала мусоидат намудааст.

Бояд зикр намоем, ки дар баробари муваффақият ва дастовардҳо дар рисола баъзе нуқсу камбудӣ ва номувофиқатӣ ба ҷашм мерасанд, ки ислоҳи минбаъдаи онҳо боиси болоравии ҳусни рисола хоҳад гардид:

1. Муаллифи рисола ҳангоми гузаронидани таҳқиқ аз назария ва

андешаҳои гуногуни забоншиносони мухталиф, аз ҷумла, забоншиносони ватанӣ, забоншиносони рус бештар таваҷҷӯҳ намудааст, аммо андешаҳои забоншиносони англис, ки бевосита соҳибони забони таҳқиқшаванда ҳастанд-камтар ба назар мерасанд.

2. Мушоҳида мешавад, ки ҳангоми таҳлили истилоҳоти иқтибосшуда аз забонҳои дигар, махсусан аз забонҳои англисӣ ва русӣ номгӯи зиёди истилоҳоти иқтибосшуда пешниҳод гардидаанд (с 130), аммо андешаҳои муаллиф роҷеъ ба таҳлили онҳо камтар ба назар мерасад. Мусаллам аст, ки истилоҳоти махсусан дар ҳамин саҳифа пешниҳодкардаи муаллиф то ҷое дар забони мо агарчанде онҳоро байналмилалӣ низ мегӯянд тарҷума мешаванд, масалан, *модернизм* – *мубрамият*, *муосирият*, *юмор - ҳаҷв* ва ғайраҳо. Манзури банда он аст, ки дар замимаи рисола шарҳи истилоҳоти таҳқиқшуда низ илова мешуд, кор арзиши баландтареро соҳиб мегашт. Хуб мешуд агар муаллифи рисола дар ин замина бо мақсади тақвияти андешаҳои ӯ ва мушаххасии таҳлил чанде оиди тарҷума андешаронӣ менамуд. Дар рисола баъзан такрори фикр, ғалатҳои имлоӣ, иштибоҳоти аломатгузорию услубӣ низ дида мешаванд (сах. 110,105).

3. Хатогиҳои техникӣ ба монанди якҷояшавии калимаҳо дар саҳифаҳои 130,131 дида мешаванд.

Бояд зикр намоем, ки эрод ва камбудии зикршуда бештар ҷанбаи таҳрирӣ доранд ва онҳо моҳияти илмӣ ва қомебиҳои илмии унвонҷӯро кам намесозанд. Гуфтан мумкин аст, ки рисола таҳқиқи пурраи ҳадафҳои банақшагирифташударо дар бар мегирад ва дар он ҳамаи вазифаҳо ва ҳадафҳои тарҳрезишуда мавриди таҳлил ва баррасии амиқ қарор гирифтаанд.

Муҳтавои рисола ва фишурдаи он бо ду забон: тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидаанд. Дар атрофи мавзӯ мақолаҳои муаллиф дар маҷаллаҳои гуногуни илмӣ нашр шудаанд.

Дар умум, гуфтан мумкин аст, ки ҳалли вазифаҳои дарпешгузошта имконият медиҳад, ки хусусиятҳои типологии забонҳои тоҷикӣ ва

англисӣ пурратар дарк карда шаванд ва ҳамчунин, натиҷаҳои назарии таҳқиқот саҳми худро дар назарияи умумии истилоҳот дар забоншиносӣ гузоранд.

Натиҷаҳои рисола метавонанд, барои таҳқиқоти минбаъдаи типологӣ ва муқоисавии забонҳои гуногун ва назарияи тарҷума истифода шаванд.

Рисолаи илмии Ҷӯраев Хайём Акрамович дар мавзӯи «Таҳлили сохторӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» таҳқиқоти анҷомёфта маҳсуб гардида, ҷавобгӯ ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аст ва муаллифи он, бешубҳа, сазовори соҳиб шудан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии қиёсӣ- таърихӣ, типологӣ ва муқоисавӣ-мебошад.

Муқарриз, номзади илмҳои филология,
дотсент, мудири кафедраи
забонҳои хориҷии Донишгоҳи
давлатии молия ва
иқтисоди Тоҷикистон

Туйғунов Носир Ҳақбердиевич

Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, кӯчаи Наҳимов 64/14
Тел./Факс: (992 37) 231 02 01
Тел.: (992) 231 08 37, - 935551304
www.tgfeu.tj

Имзои Туйғунов Носир Ҳақбердиевичро тасдиқ менамоям

Сардори ШК ва корҳои махсуси ДДМИТ

 Раҷабов Б.